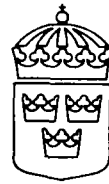

Lagutskottets betänkande

1985/86:28

om vissa faderskapsfrågor m. m.

LU
1985/86:28

Sammanfattning

I betänkandet behandlar utskottet fyra motioner i vilka tas upp frågor om samtycke vid adoption (s), om fastställande av faderskap m. m. (fp) samt om utvidgad rättsgenetisk undersökning (c).

Utskottet har vid besök hos socialförvaltningen i Malmö inhämtat synpunkter på motionsförslagen.

Utskottet hemställer att motionen rörande samtycke till adoption jämte utskottets betänkande i denna del överlämnas till utredningen om barnens rätt för att tas i beaktande under utredningens uppdrag. Övriga motioner avstyrks. I en reservation yrkar utskottets fp-ledamöter bifall till motionsyrkandena om fastställande av faderskap m. m.

Motionerna

Motion 1985/86:L237 av Arne Kjörnsberg (s) vari yrkas att riksdagen hos regeringen begär att utredningen om barnens rätt i tilläggsdirektiv får i uppdrag att utreda frågan om samtycke vid adoption.

Motion 1985/86:L266 av Bengt Westerberg m. fl. (fp) vari – under hänvisning till vad som anförts i motion A604 – yrkas att riksdagen beslutar som sin mening ge regeringen till känna vad som anförts om den ogifta pappans ansvar, rättigheter och skyldigheter.

Motion 1985/86:L274 av Börje Hörnlund (c) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna att det är rimligt med utökad rättsgenetisk undersökning, när inblandad part så begär, för att skapa större säkerhet i faderskapsmål.

Motion 1985/86:L275 av Maria Leissner (fp) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om fastställande av faderskap genom faderskapsförklaring.

Gällande ordning

Bestämmelser om *adoption* finns i 4 kap. föräldrabalken (FB). För adoption fordras tillstånd av domstol. Rätt att adoptera ett barn har enligt huvudregeln endast den som har fyllt 25 år. Har barnet fyllt 12 år fordras i princip samtycke

av barnet. Är barnet under 18 år krävs dessutom föräldrarnas samtycke. Är en förälder utan del i vårdnaden behövs dock inte något samtycke till adoptionen från den föräldern.

Rätten skall pröva om det är lämpligt att adoptionen äger rum. Tillstånd får ges endast om adoptionen är till fördel för barnet. Har barnet inte fyllt 18 år skall yttrande inhämtas från socialnämnden i den kommun där sökanden är kyrkobokförd och från socialnämnden i den kommun där den som har vårdnaden om barnet är kyrkobokförd. Vid sin lämplighetsprövning måste domstolen bl. a. ta hänsyn till vad en förälder som inte har vårdnaden om barnet har för mening i saken. En förälder vars samtycke till adoptionen ej erfordras skall därför höras i ärendet om det kan ske. Domstolens beslut kan överklagas av sökanden eller av den som skall höras i ärendet.

Adoptionen innebär att barnet i fortsättningen skall anses som adoptantens barn. De rättsliga banden med de biologiska föräldrarna avskärs helt.

Den förälder som vid äktenskapsskillnad inte får vårdnaden av makarnas barn är tillförsäkrad rätt till umgänge med barnet. Efter adoption har däremot den föräldern ingen laglig rätt till umgänge med barnet eftersom de rättsliga banden med barnet skurits av. Om exempelvis en moder, som vid äktenskapsskillnad har fått vårdnaden om ett barn, gifter om sig och mannen i det nya äktenskapet får tillstånd att adoptera barnet bortfaller alltså den frånskilde mannens umgängesrätt. I rättspraxis har i flera fall tillstånd till adoption vägrats med hänsyn särskilt till att barnets fader inte borde förlora sin rätt till umgänge med barnet. Det har emellertid också förekommit att adoption medgetts mot faderns bestridande. I sådana fall har dock fadern som regel inte haft något fungerande umgänge eller några andra kontakter med barnet.

De grundläggande reglerna rörande *faderskapet* till barn återfinns i 1 kap. FB. Är vid barns födelse modern gift skall enligt 1 kap. 1 § FB mannen i äktenskapet anses som barnets far (den s. k. faderskapspresumtionen). Detsamma gäller om modern är änka och barnet föds inom sådan tid efter mannens död att det kan vara avlat dessförinnan.

Faderskapspresumtionen kan brytas av domstol, som i vissa i lagen angivna fall kan förklara att mannen i äktenskapet inte skall anses vara far till barnet. Ett sådant fall föreligger när det är utrett att modern haft samlag med annan än maken under den tid då barnet kan vara avlat och det med hänsyn till samtliga omständigheter är sannolikt att barnet har avlats av den andre. Presumtionen kan hävas även genom att annan man erkänner faderskapet till barnet. Erkännandet, som skall ske skriftligen, måste för att få rättslig verkan godkännas av både modern och mannen i äktenskapet samt av socialnämnden.

Är situationen vid barnets födelse den att det inte finns någon faderskapspresumtion, skall faderskapet fastställas genom erkännande eller dom. Detsamma gäller om domstol förklarar att mannen i äktenskapet inte skall anses som far till barnet. Erkännandet, som är en formbunden rättshandling, skall ske skriftligen och vara bevitnad av två personer. Dessutom skall erkännandet godkännas av socialnämnden och av modern. Fastställs faderskapet genom dom, skall rätten på talan av barnet förklara en man vara far till barnet, om det är utrett att han har haft samlag med barnets moder under

barnets konceptionstid och det med hänsyn till samtliga omständigheter är sannolikt att barnet avlats av honom.

2 kap. FB innehåller vissa bestämmelser om *socialnämnds medverkan* vid fastställande av faderskap. Bl. a. föreskrivs att, om inte någon viss man enligt 1 kap. 1 § FB anses som barnets far, det åligger socialnämnden att försöka utreda vem som är far till barnet och se till att faderskapet fastställs. Om socialnämnden efter sin utredning anser sig kunna bedöma faderskapsfrågan med tillräcklig säkerhet, skall nämnden bereda den presumtive fadern tillfälle att erkänna faderskapet.

Det är viktigt att socialnämnden gör den utredning i ett ärende som är erforderlig för att konstatera att verkligen rätt man skriver på erkännandet. Socialnämnden har nämligen en allmän skyldighet att se till att verkligen den rätte mannen och ingen annan åtar sig faderskapet. Samtidigt är det med hänsyn till parternas rätt till integritet viktigt att en faderskapsutredning inte görs mer omfattande än vad som oundgängligen erfordras för att nämnden med tillräcklig grad av säkerhet skall kunna fastställa att mannen är barnets far. Om den som kan vara far begär en blodundersökning eller om anledning finns till antagande att modern haft samlag med mer än en man under den tid barnet kan vara avlat bör enligt 2 kap. 2 § FB socialnämnden verka för att blodundersökning äger rum beträffande modern, barnet och den presumtive fadern. Vid socialnämnden skall föras protokoll över vad som förekommer vid utredningen av betydelse för faderskapsfrågan. Nämndens utredning bör bedrivas skyndsamt. Utredningen skall enligt 2 kap. 8 § FB vara slutförd inom ett år från barnets födelse om inte särskilda skäl föranleder annat. Nämnden får lägga ned en påbörjad utredning, bl. a. om det visar sig omöjligt att få fram erforderliga upplysningar för bedömning av faderskapsfrågan och om det beträffande barn som fötts utom äktenskapet framstår som utsiktslöst att få faderskapet fastställt av domstol.

Bestämmelser om *blodundersökning* finns i lagen (1958:642) om blodundersökning m. m. vid utredning av faderskap. I mål om fastställande av faderskap kan domstol på yrkande av någon av parterna eller när det annars behövs förordna om blodundersökning eller annan undersökning rörande ärftliga egenskaper som kan ske utan nämnvärt men. Förordnande om undersökning kan avse modern och barnet samt man mot vilken talan förs. Finns det anledning att anta att någon annan man har haft samlag med modern under den tid då barnet kan vara avlat, får förordnandet avse också denne.

Domstol kan också förordna om blodundersökning sedan ett faderskap fastställts genom dom eller erkännande. En förutsättning för att ett sådant förordnande skall få meddelas är att det efter fastställandet av faderskapet framkommit sådana omständigheter som ger anledning till antagande att någon annan man än den som fastställts vara far har haft samlag med modern under konceptionstiden. Förordnandet om undersökning kan avse den som har fastställts vara far, modern, barnet och den andre mannen.

Domstolen kan vid vite ålägga den som skall undergå blodundersökning att visa att sådant blodprov som behövs för blodundersökning tagits på honom eller henne. Iaktas inte vitesföreläggandet kan domstolen i stället förordna om biträde av polismyndighet för att undersökningen skall komma till stånd.

Det bör observeras att de nu redovisade reglerna om blodundersökning endast gäller förordnanden av domstol. Socialnämnd har ingen möjlighet att vid sin undersökning tvinga parterna till blodundersökning. Vägrar någon av de aktuella männen att *medverka till att frivilligt genomgå en sådan undersökning* måste ärendet således överlämnas till domstol.

Enligt 1 § lagen om blodundersökning kan, som ovan redovisats, rätten förutom blodundersökning förordna om annan undersökning rörande ärftliga egenskaper. Sådana undersökningar var tidigare nästan uteslutande s. k. antropologiska undersökningar. Dessa undersökningar utfördes vid paternitetsavdelningen vid Stockholms rättsläkarstation. Numera har den verksamheten upphört. I stället kan rättskemiska laboratoriet i Linköping bistå med s. k. utvidgad rättsgenetisk undersökning. Med rättsgenetisk undersökning avses en blodundersökning där analysen görs bl. a. på de vita blodkropparna och där man fastställer individens genetiska konstitution, dvs. hans arvsanlag. För rätten att förordna om utvidgad rättsgenetisk undersökning gäller samma regler som vid blodundersökning (basundersökning).

Barnet står från födseln under *vårdnad* av båda föräldrarna om dessa är gifta med varandra och i annat fall av modern ensam. Om det döms till äktenskapsskillnad mellan föräldrarna fortsätter barnet att stå under båda föräldrarnas vårdnad om inte den gemensamma vårdnaden upplöses.

Står barnet under vårdnad av endast en av föräldrarna och vill föräldrarna ha gemensam vårdnad kan de numera få vårdnaden registrerad genom en enkel anmälan till pastorsämbetet under förutsättning att såväl föräldrarna som barnet är svenska medborgare. En ytterligare förutsättning är att förordnande om vårdnaden inte meddelats tidigare, t. ex. att en gemensam vårdnad upplösts. Brister det i någon av dessa förutsättningar måste föräldrarna ansöka hos domstol om att få gemensam vårdnad. Deras ansökan skall bifallas om domstolen inte finner att gemensam vårdnad är uppenbart oförenlig med barnets bästa.

Motionsmotiveringar

Motion L237

Motionären framhåller att det förhållandet, att samtycke till adoption inte erfordras av en förälder som inte har del i vårdnaden av barnet, kan leda till att föräldern berövas sin umgängesrätt till barnet. Motionären hänvisar vidare till att som skäl för att inte i lagen kräva båda föräldrarnas samtycke har angivits bl. a. att den som inte är vårdnadshavare kan ha så ringa beröring med barnet, att han inte kan bedöma lämpligheten av adoptionen. Enligt motionären tyder dessa skäl på att lämpligheten av adoption skall prövas i första hand med utgångspunkt från praktiska förhållanden. Om en far förlorar sin umgängesrätt leder detta emellertid ofta till att fadern och barnet mister alla möjligheter till djupare känslomässiga kontakter. Frågan om krav på samtycke vid adoption bör därför utredas:

Motiveringen till motionsyrkandet återfinns i motion A604. I sistnämnda motion, som behandlar olika frågor om jämställdhet, anføres bl. a. (s. 19) att det är nödvändigt att männen får chansen att ta ansvar för sina barn. Det kan enligt motionärerna inte uteslutas att det finns ett samband mellan diskriminering av ogifta fäder och de alltför låga engagemang dessa män visar i handling för sina barn. Den ogifta pappan måste anmäla sig som vårdnadshavare till sitt eget barn medan den ogifta mammans vårdnadskap erkänns automatiskt. I motionen hänvisas vidare till ett i massmedia uppmärksammat fall där en ogift moder har uppmanats stämma fadern till sitt barn för att han inte vill fylla i en integritetskränkande blankett om faderskapet. Detta har ansetts nödvändigt trots att såväl modern som fadern varit helt överens om faderskapet. Motionärerna anser att det är väsentligt att stärka den ogifta faderns ansvar, skyldigheter och rättigheter gentemot sina barn. Förslag härom bör föreläggas riksdagen.

Motion L274

I motionen framhålls att det i faderskapstvister många gånger är besvärligt att få berörda parter att genomgå utvidgad rättsgenetisk undersökning (i princip ett blodprov). Socialnämnd och domstol är enligt motionären tveksamma på grund av integritetsskäl. Motionären anser dock barnets rätt till en far viktigare än integritetsskäl. Riksdagen bör därför enligt motionärens mening uttala att det är rimligt med en utvidgad rättsgenetisk undersökning, när inblandad part så begär, för att skapa större säkerhet vid faderskapsmål.

Motion L275

I motionen framhålls att förfarandet när faderskap skall fastställas för barn vars föräldrar inte är gifta med varandra är en byråkratisk och integritetskränkande procedur. Det är enligt motionären sålunda inte tillräckligt att föräldrarna var för sig undertecknar ett dokument som intygar att fadern verkligen är far till barnet. Det bevitnade och undertecknade dokumentet skall sedan behandlas av kommunens socialnämnd, som fattar beslut om huruvida fadern är far eller ej. Dessutom måste föräldrarna svara på intima frågor vid ett samtal med socialsekreteraren, frågor som av många föräldrar uppfattas som kränkande.

Motionären påpekar att denna procedur inte kan slutföras innan barnet är fött, eftersom barnets personnummer måste inkluderas i det beslut som socialnämnden fattar. Ofta kan det formella fastställandet av faderskapet därför dröja upp till flera månader efter barnets födelse, vilket för barnets del kan vara ödesdigert. Om något skulle hända modern så att hon blir oförmögen att ta hand om barnet, kan fadern inte överta vårdnaden. Som exempel nämner motionären ett fall där en moder blivit sjuk och under flera månader varit tvungen att stanna kvar på sjukhuset. I det fallet vägrades fadern ta hem barnet. I stället överläts vårdnaden om barnet till mormodern under barnets första tid på jorden.

Motionären anser att, om båda föräldrarna är överens om att de är föräldrar till det väntade barnet, det borde räcka fullt ut med ett undertecknat och bevitnat dokument där de förklarar sig vara föräldrar. Inga politiker i socialnämnd bör i sådant fall uppdras att fatta beslut om faderskaps erkännandet. Ett sådant förfarande är enligt motionären en överflödigt rutin, som bör förekomma endast i det fall då faderskapet är ifrågasatt eller okänt. Endast i sådana fall bör socialnämnden vara ålagd att med säkerhet fastställa faderskapet. Enligt motionärens mening måste "en far kunna bli far i samma ögonblick som modern blir mor".

Motionären anför avslutningsvis att den nuvarande ordningen att i alla fall då barnets föräldrar ej är gifta med varandra antingen dra fadern inför rätta eller förmå honom att "erkänna" faderskapet är en kvarleva från den tid då de barn som föddes utom äktenskapet antingen var resultat av olyckshändelser, där fadern förutsattes vilja smita, eller resultat av våldtäkter. Den nuvarande ordningen är, framhåller motionären, kränkande för den stora grupp fäder som inte är gifta med barnets mor, lika väl som den innebär en brist på säkerhet för barnet.

Tidigare riksdagsbehandling

I samband med att utskottet år 1976 hade att ta ställning till de nu gällande reglerna om fastställande av faderskap (prop. 1975/76:170) behandlade utskottet (LU 1975/76:33 s. 77-78) även frågan om hur ingående barnavårdsnämndens (numera socialnämndens) utredning skall vara, när modern och den uppgivne fadern lever samman i en stadigvarande förbindelse. Efter en redogörelse för socialstyrelsens anvisningar i frågan uttalade utskottet följande.

Utskottet vill peka på att det självklart är viktigt att nämnden har tillräckligt underlag för sin bedömning av faderskapsfrågan, eftersom ett felaktigt erkännande senare kan få olyckliga konsekvenser för parterna. I sammanboendefallen bör utredningen emellertid kunna göras mycket enkel och i många fall torde den kunna inskränka sig till ett konstaterande av att modern och den uppgivna fadern levit samman under konceptionstiden. Uppenbart har det förekommit att faderskapsutredningar i sammanboendefallen handhäfts på sådant sätt att parterna känt sig kränkta av de frågor som ställts till dem. Utskottet vill därför stryka under vad departementschefen anför om att det får förutsättas att utredningen görs med den respekt för de inblandades integritet som ämnet kräver. Utskottet utgår från att detta uttalande kommer att beaktas i socialstyrelsens vidare anvisningar för barnavårdsnämnds förfarande i nu angivna fall.

Utredningsarbete

Utredningen (Ju 1977:08) om barnens rätt tillkallades år 1977 för att utreda frågan om en förstärkning av barns rättsliga ställning. I tilläggsdirektiv den 6 maj 1982 (dir. 1982:25) har utredningen fått i uppdrag att utreda även vissa frågor om adoption. Bl. a. bör utredningen överväga om man kan avskaffa den nuvarande regeln om att den som är under 16 år får adopteras utan eget samtycke, om det kan antas skada honom eller henne att bli tillfrågad. En

annan fråga som enligt direktiven bör utredas är om socialnämnden bör ha möjlighet att ge ekonomiskt stöd till fosterföräldrar även efter det att de har adopterat ett fosterbarn. Ytterligare en fråga gäller sådana adoptioner av utländska barn som av olika skäl inte fullföljs. Slutligen bör utredningen diskutera om det, bl. a. från systematisk synpunkt, finns anledning att i ett större sammanhang se över adoptionsbestämmelserna i 4 kap. föräldrabalken, däribland frågan huruvida de åldersgränser som nu gäller är lämpliga.

Enligt direktiven bör utredningen vidare vara oförhindrad att ta upp också andra frågor om adoption.

Utskottet

I betänkandet behandlar utskottet fyra motioner vari tas upp frågor om samtycke vid adoption och om fastställande av faderskap m. m.

Samtycke vid adoption

Enligt 4 kap. föräldrabalken (FB) fordras för adoption tillstånd av domstol. Rätt att adoptera ett barn har enligt huvudregeln endast den som har fyllt 25 år. Har barnet fyllt 12 år fordras i princip samtycke av barnet. Är barnet under 18 år krävs dessutom föräldrarnas samtycke. Om en förälder är utan del i vårdsnaden behövs dock inte något samtycke till adoptionen från den föräldern.

Domstolen skall pröva om det är lämpligt att adoptionen äger rum. Tillstånd får ges endast om adoptionen är till fördel för barnet. Har barnet inte fyllt 18 år skall yttrande inhämtas från socialnämnden i den kommun där sökanden är kyrkobokförd och från socialnämnden i den kommun där den som har vårdsnaden om barnet är kyrkobokförd. Vid sin lämplighetsprövning måste domstolen bl. a. ta hänsyn till vad en förälder som inte har vårdsnaden om barnet har för mening i saken. En förälder vars samtycke till adoptionen ej erfordras skall därför höras i ärendet om det kan ske. Domstolens beslut i adoptionsfrågan kan överklagas av sökanden eller av den som skall höras i ärendet.

Adoptionen innebär att barnet i fortsättningen skall anses som adoptivföräldrarnas barn. De rättsliga banden med de biologiska föräldrarna avskärs helt.

I motion L237 (s) framhålls att den omständigheten att samtycke till adoptionen inte fordras av den förälder som är utesluten från vårdsnaden av barnet kan leda till att föräldern mot sitt bestridande berövas sin umgängesrätt med barnet. Detta förhållande kan i sin tur få till följd att fadern och barnet mister alla möjligheter till djupare känslomässiga kontakter. Med stöd av det anförda yrkar motionären att utredningen om barnens rätt skall genom tilläggsdirektiv få i uppdrag att utreda frågan om samtycke till adoption.

Utskottet vill för sin del peka på att tillstånd till adoption får ges endast om adoptionen är till fördel för barnet. I förarbetena har strukits under att det också måste föreligga en särskild anledning till adoptionen med hänsyn till det personliga förhållandet mellan sökanden och barnet. Även barnets

förhållande till de biologiska föräldrarna är av betydelse för frågan om adoption kan medges. Innan domstolen kan avgöra adoptionsärendet är det mot bakgrund av det anförda nödvändigt att såväl barnets som adoptantens förhållanden undersöks. En sådan utredning sker genom socialnämndens försorg. Socialnämndens yttrande blir givetvis av stor betydelse för domstolens prövning. Som framgår av redogörelsen ovan för gällande rätt skall vidare, om inte båda föräldrarna har vårdnaden om barnet, den förälder som inte har del i vårdnaden höras i ärendet. Med hänsyn till den betydelse för barnet som relationen till båda föräldrarna har tillmätts inställningen till adoptionen hos den förälder som inte är vårdnadshavare självfallet stor betydelse vid prövningen av adoptionens lämplighet. I rättspraxis har i flera fall tillstånd till adoption vägrats under åberopande av att barnets fader inte borde förlora rätten till umgänge med barnet. I sådana fall där adoption medgetts mot faderns bestridande har som regel denne inte haft något fungerande umgänge eller några andra kontakter med barnet.

Det förhållandet att den umgängesberättigade föräldern skall höras i adoptionsärendet torde enligt utskottets mening som regel utgöra en garanti för att en förälder inte genom ett tillstånd till adoption berövas sin umgängesrätt om den har ett reellt innehåll. Enligt utskottets mening kan emellertid inte bortses från att det kan förekomma fall där en förälders bristande umgänge med barnet har sin grund i åtgärder från vårdnadshavarens sida och där det således inte är uteslutet att relationerna mellan barnet och föräldern något längre fram i tiden skulle kunna förbättras och fungera på ett för barn och förälder bra sätt. I sådana fall skulle ett krav på samtycke av den umgängesberättigade föräldern till adoption kunna förhindra en adoption som annars kanske skulle komma till stånd. Enligt utskottets mening finns därför skäl att närmare utreda frågan om ett krav på samtycke bör införas i lagstiftningen. Utskottet vill i sammanhanget också hänvisa till att riksdagen för kort tid sedan uttalat sig för att frågan om samtycke från förälder, som inte har vårdnaden, till namnbyte för barnet borde bli föremål för översyn (LU 1985/86:19).

Utredningen om barnens rätt har fått i uppdrag att utreda vissa närmare angivna frågor om adoption. Enligt direktiven är utredningen oförhindrad att ta upp också andra frågor som rör adoption. Några tilläggsdirektiv till utredningen, som motionären yrkar, är därför inte nödvändiga. Enligt utskottets mening bör i stället motion L237 jämte utskottets betänkande i denna del överlämnas till utredningen för att tas i beaktande under utredningens arbete.

Fastställande av faderskap m. m.

Om vid ett barns födelse modern är gift skall enligt FB mannen i äktenskapet anses som barnets far. Denna presumtion av faderskapet kan brytas av domstol eller upphävas genom att en annan man skriftligen erkänner faderskapet. För att erkännandet skall få rättslig verkan krävs att det godkänts av både modern, mannen i äktenskapet samt socialnämnden.

Är modern vid barnets födelse ogift skall faderskapet fastställas genom erkännande eller dom. Erkännandet, som är en formbunden rättshandling,

skall vara skriftligt och bevitnat av två personer. Vidare skall erkännandet godkännas av modern och av socialnämnden. Det åligger socialnämnden att utreda vem som är far till ett barn vars moder är ogift och att tillse att faderskapet fastställs. Om socialnämnden efter sin utredning anser sig kunna bedöma faderskapsfrågan med tillräcklig säkerhet skall nämnden bereda den presumtive fadern tillfälle att erkänna faderskapet. Om ett erkännande inte kan erhållas får faderskapsfrågan föras till domstol. Domstolen kan förklara mannen vara far till barnet om det är utrett att han har haft samlag med barnets moder under tid då barnet kan vara avlat (konceptionstiden) och det med hänsyn till samtliga omständigheter är sannolikt att barnet avlats av honom.

Barnet står från födseln under vårdnad av båda föräldrarna om dessa är gifta med varandra och i annat fall av modern ensam. Om det döms till äktenskapsskillnad mellan föräldrarna fortsätter barnet att stå under båda föräldrarnas vårdnad om inte den gemensamma vårdnaden upplöses.

Står barnet under vårdnad av endast en av föräldrarna och vill föräldrarna ha gemensam vårdnad kan de numera få vårdnaden registrerad genom en enkel anmälan till pastorsämbetet under förutsättning att såväl föräldrarna som barnet är svenska medborgare. En ytterligare förutsättning är att förordnande om vårdnaden inte meddelats tidigare, t. ex. att en gemensam vårdnad upplösts. Brister det i någon av dessa förutsättningar måste föräldrarna ansöka hos domstol om att få gemensam vårdnad. Deras ansökan skall bifallas om domstolen inte finner att gemensam vårdnad är uppenbart oförenlig med barnets bästa.

Motionärerna i motion L266 (fp) anför att det är nödvändigt att männen får möjlighet att ta fullt ansvar för sina barn. Enligt motionärerna är den ogifta fadern i vissa hänseenden diskriminerad. Sålunda måste han för att rättsligen bli far fylla i en integritetskränkande blankett om faderskapet. Vidare måste han göra anmälan för att bli vårdnadshavare till sitt eget barn medan den ogifta moderns vårdnadskap erkänns automatiskt. Mot bakgrund av det anförda yrkar motionärerna att förslag skall föreläggas riksdagen som väsentligt stärker den ogifta faderns ansvar, skyldigheter och rättigheter gentemot sina barn.

Även i motion L275 (fp) tas upp frågor om fastställande av faderskap. Motionären menar att den nuvarande ordningen är byråkratisk och integritetskränkande. Bl. a. måste föräldrarna svara på intima frågor som många föräldrar upplever som kränkande. Enligt motionären kan det vidare dröja flera månader efter barnets födelse innan faderskapet formellt fastställs. Detta beror bl. a. på att barnets personnummer måste intas i socialnämndens beslut. Ett sådant dröjsmål kan bli ödesdigert om något skulle hända modern som gör att hon inte kan ta hand om barnet.

Motionären anser att – om bägge föräldrarna är övertygade om att de är föräldrar till det väntade barnet – det borde vara tillräckligt med ett undertecknat och bevitnat dokument i vilket de förklarar sig vara det väntade barnets föräldrar. Enligt motionären bör inte politikerna i socialnämnden ha i uppdrag att besluta om faderskapet. En sådan ordning bör förekomma endast då faderskapet är ifrågasatt eller fadern är okänd. Motionären anser att "en far måste kunna bli far i samma ögonblick som

modern blir mor". Den nuvarande ordningen att en far skall "erkänna faderskapet" eller annars dras inför rätta är, menar motionären, en kvarleva från en tid då barn som föddes utom äktenskapet antingen var resultat av olyckshändelse eller våldtäkt. Motionären yrkar att vad som i motionen anförts om fastställande av faderskap genom faderskapsförklaring ges regeringen till känna.

Utskottet vill i detta avsnitt till en början stryka under att reglerna om fastställande av faderskap och om vårdnad av barn måste som utgångspunkt ha värnandet om vad som är barnets bästa. Även om utskottet kan instämma med motionärerna i motion L266 i att det är viktigt att den ogifte faderns ansvar och skyldigheter gentemot sina barn stärks får reglerna inte utformas på sådant sätt att risker kan uppkomma för att barnets rätt på något sätt eftersätts. Det är sålunda viktigt att det är rätt man som skriver på ett faderskaps erkännande eftersom ett felaktigt faderskaps erkännande senare kan få mycket olyckliga konsekvenser för barnet.

Ärenden om faderskapsfastställelse aktualiseras i dag hos socialnämnden genom en födelseavi från länsstyrelsen. Som regel tillskrivs därefter modern och ombeds kontakta den socialsekreterare som handlägger ärendet. Visar det sig att modern är sammanboende kan ärendet handläggas på enkelt sätt. Om parterna är överens om att barnet är deras gemensamma barn är det tillräckligt med deras uppgifter härom. Ett särskilt förenklat protokoll används för sådana fall. Om det är svårt att ordna ett personligt sammanträffande kan vederbörliga uppgifter inhämtas per brev eller genom telefonkontakter. I sistnämnda fall måste dock fadern därefter ges tillfälle att underteckna erkännandet. Enligt vad som upplystes vid lagutskottets besök hos socialförvaltningen i Malmö sammanträffar emellertid som regel vederbörande handläggare med parterna. Man har den uppfattningen att ett sådant personligt sammanträffande är av stort värde. Föräldrarna har ju att ta ställning till inte enbart faderskapet utan även till frågorna om gemensam vårdnad och om vilket efternamn barnet skall ha. Motsvarande rutiner tillämpas som regel också hos andra socialnämnder.

Med anledning av vad motionärerna anför om integritetskränkande, intima frågor erinrar utskottet om vad utskottet uttalade i samband med antagandet av vissa ändringar i faderskapsreglerna år 1976. Som framgår av redogörelsen ovan (s. 6) pekade utskottet i sitt betänkande LU 1975/76:33 på att i sammanboendefallen utredningen borde kunna göras mycket enkel och att den i många fall torde kunna inskränka sig till ett konstaterande av att modern och den uppgivne fadern levt samman under konceptionstiden. Utskottet konstaterade vidare att det uppenbart hade förekommit att faderskapsutredningar i sammanboendefallen handhafs på sådant sätt att parterna känt sig kränkta av de frågor som ställts till dem. Utskottet strök därför under att utredningen måste göras med den respekt för de inblandades integritet som ämnet krävde. Utskottet utgick från att detta uttalande skulle komma att beaktas i socialstyrelsens vidare anvisningar och vid tillämpningen i de enskilda fallen. Socialförvaltningen i Malmö har vid utskottets besök framhållit att respekten för parternas integritet iakttas i görligaste mån och att några intima frågor inte ställs i sammanboendefallen.

Något hinder mot att påbörja en faderskapsutredning redan innan barnet

är fött finns inte. Det är således inte riktigt som påstås i motion L275 att man måste avvakta fastställandet av ett personnummer. I själva verket är det inte sällan förekommande att parterna tar kontakt med socialsekreteraren innan barnet föds. Utredningen kan då slutföras och parterna kan underteckna erkännandehandlingen, varefter erkännandet kan godkännas av socialnämnden så snart aviseringen om barnets födelse kommit till nämnden. Genom information på bl. a. barnvårdscentralerna kan föräldrarna få kännedom om denna möjlighet till ett snabbt och enkelt förfarande. Hos socialnämnden i Malmö tar det som regel endast några få veckor från barnets födelse innan ett fastställande av faderskapet är klart. Denna tidrymd kan enligt vad som upplystes ytterligare förkortas om utredningen är klar före barnets födelse och föräldrarna begär en avisering av födelsen direkt från sjukhuset.

Med anledning av vad som anförs i motion L275 om politikernas deltagande i besluten vill utskottet framhålla att frågorna om faderskapsfastställande inte handläggs i själva socialnämnden. Rätten att godkänna faderns erkännande är delegerad till socialsekreteraren och det är endast ärenden där faderskapsfrågan är oviss och av komplicerad beskaffenhet som anmäls i nämnden.

Förfarandet i fråga om bestämmande av gemensam vårdnad är numera mycket enkelt och smidigt. Som framgår av redogörelsen ovan (s. 9) räcker det som regel med en gemensam anmälan från föräldrarna till pastorsämbetet för att få vårdnaden registrerad. En förutsättning för registrering är självfallet att faderskapet är fastställt.

Sammanfattningsvis kan utskottet konstatera att de nuvarande reglerna i FB ger ogifta föräldrar och särskilt då de sammanboende möjlighet att få faderskapet och mannens vårdnad om barnet fastställda på ett enkelt, smidigt och snabbt sätt. Rutinerna för handläggningen av faderskapsärendena är också sådana att inga parter skall behöva utsättas för integritetskränkande frågor. Självfallet går det dock inte att helt utesluta att en socialsekreterare någon gång ställer en fråga som kan uppfattas som kränkande. Utskottet vill därför stryka under angelägenheten av att vederbörande handläggare uppmärksammas på att det är viktigt att man tar hänsyn till parternas integritet.

Utskottet kan i och för sig förstå att en ogift far till ett barn också vill bli "rättslig" far i anslutning till barnets födelse. Enligt utskottets mening kan emellertid ett sådant önskemål tillgodoses – om föräldrarna inte väljer att ingå äktenskap – endast genom att man inför någon form av faderskapspresumtion för ogift fader som sammanbor med barnets moder eller ger socialnämnden en möjlighet att redan innan barnet föds godkänna ett faderskaps erkännande, som därefter skulle kunna upphävas om anledning till tvekan om faderskapet uppstår vid aviseringen av födelsen. Utskottet har dock svårt att se hur något av dessa alternativ skulle vara möjligt att genomföra.

Utskottet vill avslutningsvis tillägga att utskottet har förståelse för att terminologin "faderskaps erkännande" i dag kan te sig svårförståelig för många fäder och kan upplevas som kränkande. Utskottet förutsätter att regeringen i lämpligt sammanhang närmare undersöker om inte någon annan benämning kan införas för faderns medverkan vid fastställandet av faderska-

pet. Någon åtgärd från riksdagens sida med anledning av motionerna är därför inte påkallad.

På anförda skäl avstyrker utskottet bifall till motionerna L266 och L275.

I detta sammanhang behandlar utskottet också en i motion L274 (c) väckt fråga om s. k. *rättsgenetisk undersökning* för fastställande av faderskap. I motionen framhålls att det många gånger är besvärligt att få parterna att frivilligt genomgå sådan undersökning och att socialnämnder och domstolar är tveksamma på grund av integritetsskäl. Motionären yrkar att regeringen ges till känna att det är rimligt med ett förordnande om rättsgenetisk undersökning, när part begär det, för att skapa större säkerhet i faderskapsmål.

Blodundersökning sker för närvarande i två former, dels s. k. basundersökning, dels utvidgad rättsgenetisk undersökning. Båda undersökningarna verkställs på statens rättskemiska laboratorium i Linköping. Med rättsgenetisk undersökning avses en blodundersökning där analysen görs bl. a. på de vita blodkropparna och där man fastställer individens genetiska konstitution, dvs. hans arvsanlag. Den rättsgenetiska undersökningen har som bevismedel ersatt de tidigare antropologiska undersökningarna av kroppens yttre utseende, exempelvis fingeravtrycksmönster. Blodundersökningarna ger mycket sällan vägledning i positiv riktning om sannolikheten för att en man är far till ett barn. Däremot kan blodundersökningen leda till att faderskap utesluts eller kan betecknas som mycket osannolikt. Under senare år har det skett en mycket snabb utveckling på blodanalysens område. Genom den vid basundersökningen gjorda blodgruppsanalysen kan numera drygt 90 % av felaktigt utpekade män uteslutas. Vid den utvidgade rättsgenetiska undersökningen är uteslutningsfrekvensen så hög som 98–99 %.

Blodgruppsbestämning liksom även utvidgad rättsgenetisk undersökning sker ofta redan under socialnämndens utredning. Den utvidgade undersökningen används framför allt i sådana fall där minst två män är aktuella och där basundersökningen inte kunnat utesluta någon av dem. Socialnämnden kan dock inte ålägga någon att genomgå blodundersökning.

Leder socialnämndens utredning inte till fastställande av faderskapet får frågan lösas av domstol. Har blodundersökning inte redan verkställts kan domstolen på yrkande av någon av parterna eller när domstolen annars anser att det behövs förordna om blodundersökning (såväl basundersökning som utvidgad rättsgenetisk undersökning) på modern, barnet och på den man mot vilken talan förs. Finns det anledning anta att någon annan man har haft samlag med modern under den tid då barnet kan vara avlat, kan även han åläggas att genomgå blodundersökning.

Utskottet delar motionärens uppfattning att det är viktigt att faderskapet till ett barn fastställs. Samtidigt är det emellertid också viktigt att felaktigt utpekade män utesluts från faderskap. Om det t. ex. är flera män aktuella i ärendet och basundersökningen inte kunnat utesluta två av dem bör därför en utvidgad rättsgenetisk undersökning komma till stånd. Genom en sådan undersökning kan med få undantag en felaktigt utpekad man uteslutas. Som framgår av det ovan anförda kan en utvidgad undersökning ske redan under socialnämndens utredning. Vid utskottets besök hos socialförvaltningen i Malmö upplystes att i de fall där socialnämnden under år 1985 medverkat till

att få till stånd blodundersökning utgjordes en tredjedel av utvidgad rättsgenetisk undersökning. Socialnämnden har inte vid något tillfälle av integritetsskäl avstått från att medverka vid en begäran om en sådan undersökning.

När det gäller handläggning vid tingsrätten gäller samma möjligheter att få till stånd en utvidgad rättsgenetisk undersökning som en basundersökning. Någon anledning att befara att tingsrätten på grund av integritetsskäl skulle avstå från en sådan undersökning, om den anses erforderlig, finns enligt utskottets mening inte.

Gällande rätt ger således möjlighet att i nödvändig utsträckning föranstalta om utvidgad rättsgenetisk undersökning. Av vad som framkommit under utskottets beredning av frågan framgår att undersökningsmetoden också kommer till användning vid socialnämndernas utredning och tingsrätternas prövning av faderskapsfrågan. Motionärens önskemål är således redan tillgodosett. Någon åtgärd från riksdagens sida är följaktligen inte påkallad. Utskottet avstyrker bifall till motion L274.

Hemställan

Utskottet hemställer

1. beträffande *samtycke till adoption*

att riksdagen hos regeringen hemställer att motion 1985/86:L237 jämte utskottets yttrande i denna del överlämnas till utredningen om barnens rätt för att tas i beaktande under utredningens uppdrag.

2. beträffande *fastställande av faderskap m. m.*

att riksdagen avslår motionerna 1985/86:L266 och 1985/86:L275.

3. beträffande *utvidgad rättsgenetisk undersökning*

att riksdagen avslår motion 1985/86:L274.

Stockholm den 6 maj 1986

På lagutskottets vägnar

Per-Olof Strindberg

Närvarande: Per-Olof Strindberg (m), Lennart Andersson (s), Owe Andréasson (s), Stig Gustafsson (s), Ulla Orring (fp), Allan Ekström (m), Inger Hestvik (s), Bengt Harding Olson (fp), Gunnar Thollander (s), Berit Löfstedt (s), Ewa Hedkvist Petersen (s), Ewy Möller (m), Ulla Pettersson (s) och Kersti Johansson (c).

Reservation

Fastställande av faderskap m. m. (mom. 2)

Ulla Orring och Bengt Harding Olson (båda fp) anser

dels att den del av utskottets yttrande som börjar på s. 11 med "Utskottet kan" och slutar på s. 12 med "och L275" bort ha följande lydelse:

Även om reglerna för fastställande av faderskap och rutinerna för handläggning av sådana ärenden hos socialnämnden således vanligen fungerar tillfredsställande bör man enligt utskottets mening inte avstå från att söka ytterligare stärka den ogifte faderns roll. Som framhålls i motion L266 kan det inte uteslutas att det finns ett samband mellan det alltför låga engagemang som en del av dessa fäder visar för sina barn och den undanskymda roll som lagstiftningen ger den ogifte fadern jämfört med den gifte fadern. Ett stärkande av den ogifte faderns ansvar, skyldigheter och rättigheter borde därför vara till gagn även för barnet.

Med hänsyn till det anförda finner utskottet det angeläget att reglerna i FB om fastställande av faderskap och om vårdnad blir föremål för översyn i syfte att – utan att eftersätta barnets bästa – stärka den ogifte faderns ställning. Exempelvis bör man pröva möjligheten av att införa faderskapspresumtion för fader som är sammanboende med barnets moder. Vad utskottet anför bör med bifall till motionerna L266 och L275 ges regeringen till känna.

dels att utskottet under moment 2 bort hemställa:

2. *beträffande fastställande av faderskap m. m.*

att riksdagen med bifall till motionerna 1985/86:L266 och 1985/86:L275 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anför om en översyn av föräldrabalkens regler om fastställande av faderskap och om vårdnad i syfte att stärka den ogifte faderns ställning.